

CRONICA PLASTICĂ.

« ORGANIZARE ».

Domnului DIMITRIE GUSTI, fost ministru.

Nu v'am mai scris de multă vreme. Tocmai de acum trei ani, când mă aflam la *Durău*, cu studenții Academiei noastre și încercam să fac o «clacă»—încă neîntîlnită pe tărîmul activității artistice și al activității extrașcolare. Anume: să împodobim o mănăstire, care, de o sută și ceva de ani, zăcea în întineric și părăsire.

Cei cîțiva călugări—saraci, lipiți pămîntului—renunțaseră de mult să-și mai vadă biata mănăstire, spoită, îngrijită și zugrăvită după tipic.

Mănăstirea zăcea abandonată și jerpelită în peisajul acela splendid, al Ceahlăului, ca un sinistru simbol al părăginirii generale...

Am trecut pe-acolo, întimplător, cu un prieten din București, Dr. Paul Gotcu, un om cu adînci rezonanțe sufletești pentru trecutul neamului nostru.

I-am spus: «Prietene, vin străini de peste țări și mări să vadă Ceahlăul nostru. N'avem poteci, n'avem șosele, n'avem hoteluri în care să-i adăpostim. Dar să n'avem nici o bisericuță aici, o biserică decentă, mi se pare lucru extraordinar!... Întîmpinăm pe străin cu ruina aceasta, care ne face de ocară și de ris...»

Stareț, pe vremea aceea, era părintele *Cezarie*, om tare vrednic și inimos.

Într'o sară cu lună plină, pe cerdacul *fratelui Ghiță* (cel mai săritor la nevoile mănăstirii) am hotărît cu starețul isprava ce urma s'o înfăptuim: *Vom zugrăvi biserica, din temelie, fără absolut nici o cheltuială din partea mănăstirii.*

Starețul a încremenit, ca la o veste năpraznică.

Fratele *Ghiță* a lăcrămat și-a făcut semnul crucii și a șoptit: «Maica Domnului să v'ajute».

— Cîți boieri nu ne-au promis că ne vor ajuta... dar nu i-am mai văzut...

— Fii pe pace Cuvioase, noi nu vindem vorbe goale...

În vara următoare—cam pela sfîrșitul lui Iulie—căzurăm la *Durău*.

Nu mai era același stareț — voinic și mîndru ca un voevod — ci un altul — aproape un copil.

Dar fratele Ghiță stătea nemișcat la datorie.

Mănăstirea, pe dinăuntru, se prezenta goală și pustie.

Vopsită cu var și cu desene «cubiste» părea mai mult interiorul unei «camere separate» dintr'o circiumă de mahala.

Unii o asemănau cu o sinagogă...

Dar cum mănăstirea avea vreo 130 ani vechime și, deci, cădea sub legea monumentelor istorice, a trebuit să procedăm cu mare băgare de samă: poate sub păreții tălmâjiți cu var se ascunde cine știe ce frumusețe de frescă.

După ridicarea schelei, am început sondarea și tatonarea temeliei, în câteva puncte.

Această treabă a durat circa două săptămîni.

Intrați în luna August, fără nici un spor, am dat poruncă să se răzluască toți păreții.

N'am să uit niciodată spectacolul acesta!

Băieții—îmbrăcați în «combinezoane» speciale—nu se mai vedeau unii cu alții, de atîta praf.

La fiecare 10 minute, ieșeau să-și răcorească fața la cișmeaua din curte. Parcă erau scoși din fundul pămîntului.

Mulți din ei s'au îmbolnăvit de ochi și de plămîi.

Am fost silit să schimb echipa de studenți cu una de flăcăi, care s'a dovedit și mai puțin rezistentă la această muncă penibilă.

Căci totul era, parcă, făcut împotriva voinței și dîrzeniei noastre.

După primul strat de var, apărea un altul, de altă culoare—dar nici o urmă de veche pictură.

Era descurajant.

Ne găseam, acum, la jumătatea lui August, fără nici un spor în lucru.

Iar starețul cel nou ne tot trimetea vorbă că el ar vrea să sfințească zugrăveala în... Septemvrie.

Degeaba i-am explicat eu că asta nu-l cu puțință.

Călugării, pe de altă parte, ne suspectau: li se năzărise că ne batem joc de ei; «Numai ricliți păreții, în loc să pictați».

În sfîrșit, după cinci straturi, toate de var, a apărut și tencuiala.

A fost o mare bucurie pentru noi.

Dar acum, începea altă tortură: trebuiau șlefuiți păreții, ca oglinda, cu nisip și var.

Fără meșteri speciali, lucrul a mers destul de greu.

La începutul lui Septemvrie, deabia s'a putut așterne preparația propriu zisă: *primul strat de preparație cu ceară fierbinte* 1).

Dar băieții începură să plece unul cîte unul: La 1 Septemvrie aveau treabă pe la școli.

Starețul ne blestema pe toate cărările.

1) Procedeu *picturii în ceară*, (*encaustica*) este foarte solid—dar mai cu samă extrem de migălos și primejdios pentru lucrător. Sînt cazuri cînd lucrătorul neabil poate rămînea orb, dacă un strop de ceară fierbinte sare din pensulă și-i atînge ochiul. De aceea, am avut o grijă continuă să nu se întîmple vre-un accident nenorocit.

Și mai aveam încă de întins două pături de ceară pe o suprafață de circa 800 metri...

Am făcut-o și asta, dar în ce condiții torturătoare !

Mai rămăsesem numai cu patru băieți, din toată echipa de opt — cîți fuseseră la început...

În timp ce așteptam să se usuce ceara, noi studiam, în «laborator», primii doi sfinți uriași, cu care, de obicei, se începe o biserică: *Pantocratorul* din turlă și *Maica Domnului* din altar.

Starețul a văzut aceste desene și s'a înspăimîntat : prea i se păreau enorme și... hidoase. (Capul lui Isus avea un metru și ceva înălțime!)...

În câteva săptămîni, Pantocratorul zîmbea din boltă...

Însă băieții mei plecau, unul cite unul...

Am rămas numai cu unul : *Alupii*, basarabean voinic și mare cîntăreț din gură.

A dat zăpada peste noi, deși nu ne găseam decît la sfîrșitul lui Septembrie.

— Hei, frate Alupii, ce ne facem ?

— Lucrăm înainte !

Și am lucrat până ce, într'o bună zi, Alupii primi ordin de chemare...

Rămas singur, în frig și întuneric, am robotit cum am putut până toamna tîrziu..., cînd am pus de s'a dat în lături etajul de sus al schelei.

Atunci am avut una din cele mai mari fericiri din viața mea de artist...

A intrat, pe nesimțite, un moș bătrîn, a privit în sus — cum, dintre scîndurile răvășite, se iscă lumină : *aureola Pantocratorului*.

A îngenunchiat moșul, a făcut semnul crucii și a murmurat :

— Dumnezeu să-i binecuvînteze...

Era baciul de pe Ceahlău, care, surprins de iarnă, își cobora turmele la vale...

În a doua vacanță de clacă, am venit numai cu șase studenți.

Trebuia să «compunem» întreaga biserică—și aici am avut imense dificultăți de rezolvat

În întregul ei, această biserică (zidită, probabil, cu oameni de adunătură, sub comanda unui meșter *catolic*) — n'avea nimic din corectitudinea arhitecturii bizantine.

Asimetriile arhitecturale ne înebuneau. Un motiv decorativ întrebuintat pe arcadele din dreapta nu se mai potrivea pe cele din stînga.

Ferestrele, prea largi, ne mincau din spațiile care urmau să fie acoperite de compoziții ample și centrate.

Pictorul *Kiriacoff*, dela Teatrul Național din Iași (care venise întîmplător, pentru vreo câteva săptămîni, la Durău) ne-a fost de mare ajutor prin inventivitatea lui.

De pe la 1 Sept., «băieții» mei încep a pleca. Biserica tot nu era terminată.

De data aceasta, starețul cel nou n'a mai stat bosumflat. Aveau unde sluji, pe timpul ierni : li improvizasem un paraclis în turla cea mare a clopotniței. Pentru cei cîțiva călugări era prea deajuns.

Călugării căpătaseră încredere. Biserica era aproape gata. Mai trebuiau câteva «retouche»-uri pe jos și portretele ctitoricești.

La a treia clacă, am revenit numai cu un singur student.

Călugarii—grăblii—nu așteptaseră să terminăm.

De cum am plecat în toamna trecută, au cărăbănit străni, covoare, icoastose, etc. și le-au pus în biserica proaspăt zugrăvită.

M'a cuprins jalea: păreții Jupulți pretutindeni, urme de suman și floace de cojoc lipite de ceara care nu se consolidase încă.

Călugarii pierduseră răbdarea: *au slujit înainte de sfințire.*

Firește că am avut de muncă înzecit, vara aceasta. Un lucru plicticos peste măsură: numai reparații și cîrpell...

Tirnosirea picturii s'a făcut *de Ziua Crucii*, într'un cadru de înaltă frumusețe.

Au asistat, veniți din ajun, mii de țărani din toate colțurile Moldovei.

Erau unii care făcuseră o sută de kilometri, pe jos, cu copil mic în circă...

D-l ministru *Victor Iamandi* (pe atunci la departamentul Cultelor) s'a dovedit și de data aceasta un om de inimă și de înaltă ținută morală.

A împărțit daruri echipei studențești și pămînt de pășune mănăstirilor...

Și iată cum — fără gînd de cîștiguri și de pleacă — o mină de studenți, ajutați de un om înțelegător și bun creștin¹⁾, au izbutit să facă o minune, pe care guvernele noastre nu s'au dovedit în stare s'o realizeze în atîta amar de vreme...

Repet: o minune la care nici Statul, nici mănăstirea n'au contribuit cu nimic.

Dar mă veți întreba — și pe bună dreptate: ce are de aface toată întîmplarea asta... cu ceiace urmează mai la vale?

Fiindcă, mai la vale, vine o chestiune în strînsă legătură cu arta, cu artiștii, *chemați în slujba statului...*

Printr'o lege, decretată de curînd, în pas gimnastic și sub dogoarea căldurii lui August — plastica romînească este alungată direct la *periferia* învățămîntului nostru public. Ca un lucru inutil și netrebnic. Ca cenușareasa din povești.

Nici un om *de specialitate* n'a fost consultat, cînd s'a pus problema școlilor de Arte Frumoase, din care se ridică, anual, o splendidă generație de viitorii artiști ai neamului.

Elita neamului nostru.

S'au ignorat până și principiile fundamentale de organizare ale acestei școli.

Academiile de Arte Frumoase au fost puse — în vederea vîltoarelor pensionări — sub regimul *învățămîntului secundar*, ignorîndu-se complet că școala noastră *instruiește cadre pentru învățămîntul secundar.*

E o *aberație* nemaîntîlnită în legiferările romînești!

Un *bacalaureat* nu poate să-și desăvîrșească studiile decît într'o școală superioară liceului.

1) Contribuția — la Durău — a doctorului Gotcu este considerabilă. În afară de cheltuielile cu întreținerea echipei, cumpărarea materialului și transportul nostru, d-sa a înlocuit, cu uși și cu ferestre de *stejar sculptat*, toate ușile și ferestrele mănăstirii, care, putrede, lăsau să pătrundă apa ploilor peste păreții interiorului.

dovada puterii lui de creație — oficialitatea îl «numește», adică îl încredințează o mână de tineri ucenici pe care să-i treacă prin toate treptele disciplinei artistice — până la desăvârșire.

Desăvârșirea aceasta *într'o specialitate artistică* își are tîlcul ei adînc și misterios, care nu poate intra pe calapoadele celorlalte discipline ale învățămîntului public.

Maestrul, care are conștiința meșteșugului său la cincizeci de ani, o va avea, cu atît mai vîrtos, la o vîrstă înaintată... și o va transmite elevilor săi — intactă și pură...

Experiența și sfaturile unui mare maestru sînt o imensă binefacere pentru generațiile tinere...

«Descongestionarea» învățămîntului nu-și are *aici* rostul.

Meșterii... se numără pe degete, ca boabele de diamant...

Să fim atenți.

Să nu ne trezim, într'o bună zi, că l-am înlocuit pe toți prin—simpli... lefegii.

Ziua acela va însemna *agonia* învățămîntului nostru artistic... *Agonia* artei noastre naționale...

Dar văd am abuzat prea mult de prețiosul D-vs. timp...

Cu rugămîntea de a mă lerta,

Rămîn al Domniei-voastre.

Devotat,

N. N. TONITZA.